

Ο «ιερός κώδικας» του Άθω στο Γκετί

/ Γενικά

Στο Μουσείο Γκετί στο Λος Αντζελες βρέθηκε, περίπου σαράντα χρόνια μετά την κλοπή της, η εικονογραφημένη διά χειρός Θεόκλητου Καινή Διαθήκη του 12ου αιώνα και παρέμεινε εκεί μέχρι την πρόσφατη «ανακάλυψή» της. Σύντομα θα επιστρέψει στη Μονή Διονυσίου στο Άγιον Όρος.

Ήταν ένα βράδυ του καλοκαιριού του 1960 όταν ένας μοναχός ονόματι Λάζαρος περνούσε το κατώφλι της βιβλιοθήκης της Μονής Διονυσίου στο Άγιον Όρος όπου φυλάσσονται πολλά από τα σπάνια κειμήλια της μονής. Ήταν η ώρα της καθιερωμένης «τελετουργίας» που είχε αναλάβει: του καθαρισμού τους. Δεν πρέπει να πέρασε πολλή ώρα και ο μοναχός σήμανε συναγερμό. Η εικονογραφημένη Καινή Διαθήκη του 12ου αιώνα διά χειρός Θεόκλητου -ενός διάσημου καλλιτέχνη της Κωνσταντινούπολης- είχε κλαπεί.

Το «παράνομο» ταξίδι του πολύτιμου αυτού βυζαντινού χειρογράφου που είχε μόλις ξεκινήσει από το Άγιον Όρος διήρκησε τέσσερις δεκαετίες: πέρασε από τη Νέα Υόρκη, τη Γερμανία για να καταλήξει στο Λος Αντζελες, όπου εντοπίστηκε μόλις πριν από μερικές εβδομάδες. Πολύ σύντομα το ταξίδι αυτό θα «ολοκληρωθεί». Στα τέλη του καλοκαιριού ο κώδικας -όπως ονομάζεται το σπάνιο αυτό κειμήλιο- θα επιστρέψει και πάλι στη Μονή.

Η αποκάλυψη έγινε με αφορμή τη μεγάλη έκθεση «Ουρανός και Γη, Η τέχνη στο

Βυζάντιο μέσα από ελληνικές συλλογές» που εγκαινιάστηκε πριν από τρεις εβδομάδες στο μουσείο Γκετί, στο Λος Αντζελες. Το διάσημο μουσείο είχε αποφασίσει να συμπεριλάβει και 13 κομμάτια από τη δική του μόνιμη συλλογή. Μέσα σε αυτά και ο εν λόγω βυζαντινός θησαυρός. «Πρόκειται για ένα σπάνιο εύρημα» έγραφε το 1987 σε περιοδικό του μουσείου ένας από τους ιστορικούς του. Χειρόγραφες 288 σελίδες με εικονογραφήσεις, πράγμα σπάνιο που «ανεβάζει» κατακόρυφα την ιστορική του αξία.

Όπως προβλέπεται, το Γκετί έστειλε αναλυτική λίστα με τα δικά του εκθέματα στην αρμόδια διεύθυνση του υπουργείου Πολιτισμού. Σε αυτή, τους ενημέρωνε πως ο κώδικας είχε περιέλθει στο μουσείο το 1983 από μια γερμανική συλλογή, η οποία το είχε αγοράσει -άγνωστο πότε- από άλλη ιδιωτική συλλογή με έδρα τη Νέα Υόρκη. Δεν υπήρχε βέβαια καμία διευκρίνιση για το πότε ή υπό ποιες συνθήκες είχε «φύγει» από το Άγιον Όρος.

Οι απαντήσεις αυτές ήρθαν όταν οι μοναχοί της μονής ανέτρεξαν στα σκονισμένα αρχεία της δεκαετίας του '60. Όπως προκύπτει από σχετική αναφορά που είχε κάνει ο τότε ηγούμενος, τρεις Γερμανοί επισκέπτες συνοδευόμενοι από έναν Έλληνα δημοσιογράφο είχαν ζητήσει να δουν αποκλειστικά και μόνο το πολύτιμο αυτό κειμήλιο. Η κίνηση αυτή δεν είχε κινήσει υποψίες, φαίνεται όμως πως ήταν καθοριστική για την τύχη του χειρογράφου: Όταν λίγες εβδομάδες αργότερα το ατμόπλοιο «Αδριατική» προσάραξε σε κόλπο του Αγίου Ορους, ένα μεγάλο γκρουπ Γερμανών ζήτησε να περιηγηθεί στη βιβλιοθήκη. Εν μέσω της «αναμπουμπούλας», από την πολυκοσμία, το χειρόγραφο εκλάπη από κάποιον που σίγουρα ήξερε πολύ καλά πού ήταν τοποθετημένο. Οι μοναχοί ενημέρωσαν τις αρχές για το οργανωμένο κόλπο, οι πρεσβείες κινητοποιήθηκαν και η Ιντερπόλ έβγαλε σχετικά εντάλματα, αλλά μάταια.

Εκοψαν ένα φύλλο

Κανείς δεν ξέρει πότε και μέσω ποίου έφτασε ο κώδικας στην πρώτη συλλογή που τον «φιλοξένησε», στη Νέα Υόρκη, αλλά όπως αποκαλύπτει σήμερα η «Κ», δεν έφτασε ποτέ ολόκληρος. Φαίνεται πως οι άνθρωποι πίσω από την κλοπή και διακίνηση είχαν κόψει ένα από τα 288 φύλλα και το είχαν πουλήσει χωριστά. Το φύλλο αυτό -που είναι πολύτιμο από μόνο του, αφού περιέχει μια σπάνια εικονογράφηση Αγίων- βρίσκεται εδώ και τουλάχιστον 30 χρόνια στο Μουσείο Κανελλοπούλου στην Αθήνα. Η επιμελήτρια της μεγάλης αυτής συλλογής, που το 1972 δωρήθηκε στο ελληνικό κράτος, μας είπε πως δεν υπάρχει καταγεγραμμένο κανένα στοιχείο προέλευσης για το συγκεκριμένο κομμάτι.

Πρόκειται για συνήθη πρακτική μιας περιόδου που ακόμα και μεγάλα μουσεία -πόσω μάλλον ιδιωτικές συλλογές- ελάχιστη σημασία έδιναν στην προέλευση των θησαυρών που αποκτούσαν. Αλλά ακόμα και σήμερα, πολλά νέα αποκτήματα μουσείων κρύβουν μυστικά... Χαρακτηριστική η ιστορία κάποιων άλλων χειρογράφων που επεστράφησαν πριν από λίγους μήνες στο μοναστήρι της Παναγίας Χοζοβιώτισσας στην Αμοργό. Αυτή τη φορά όχι από κάποιο μουσείο του εξωτερικού, αλλά από το Μουσείο Μπενάκη.

Το παράδειγμα της Χοζοβιώτισσας

Η ιστορία των χειρογράφων που επεστράφησαν πριν από λίγους μήνες στο μοναστήρι της Παναγίας Χοζοβιώτισσας στην Αμοργό, είναι από μόνη της εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Τι συνέβη: Κάποιος είχε καταφέρει να μπει στον χώρο του κειμηλιοφυλακείου της μονής, όπου φυλάσσεται το βιβλίο, και είχε κόψει 11 σπαράγματα, δηλαδή σελίδες, από χειρόγραφο βιβλίο του 1253, με τους λόγους του Αγίου Ιωάννη της Κλίμακος.

Χαρακτηριστικές κινήσεις μιας εγκληματικής πρακτικής κάποιων εμπόρων και συλλεκτών είναι οι ακόλουθες:

- α) είτε να κόβουν από χειρόγραφα δημοσίων συλλογών κάποιες σελίδες ή
- β) εάν τύχει να βρεθούν στα χέρια τους ολόκληροι τόμοι, να τους τεμαχίζουν και να τους πωλούν χωριστά για να επιτύχουν πολλαπλάσιο αντίτιμο.

Το 2006, αυτά τα σπαράγματα από τη Μονή της Παναγίας Χοζοβιώτισσας έφτασαν σε αθηναϊκό Μουσείο μέσω μιας δωρεάς ενός αρχιτέκτονα και «φίλου» του μουσείου, ο οποίος, όμως, δεν βρίσκεται πλέον εν ζωή για να δώσει περισσότερα στοιχεία για το πότε και κυρίως πώς τα είχε αποκτήσει. Οπότε το μυστήριο, ως προς αυτό το κρίσιμο σημείο της ιστορίας, παραμένει.

Ο εντοπισμός τους πραγματοποιήθηκε χάρη στην εμμονή ενός σχολαστικού συλλέκτη: Ο Στέλιος Γκαρίπης στο πλαίσιο μιας αγοράς από οίκο δημοπρασιών του εξωτερικού ξεκίνησε μια έρευνα για το τι υπάρχει στα μουσεία και στις δημοσιευμένες συλλογές. Ψάχνοντας λοιπόν αρχεία και παλιές εκδόσεις ανακάλυψε πως τα σπαράγματα που είχε δει στη συλλογή χειρογράφων του Μουσείου προέρχονται όντως από το βιβλίο της Μονής το οποίο είχε δημοσιευτεί σε προσβάσιμη γαλλική βάση δεδομένων.

Από εκεί κι έπειτα, όλα ήταν εξαιρετικά απλά. Οσοι έπρεπε να κινηθούν, κινήθηκαν και τελικά τα χειρόγραφα, όπως προαναφέρθηκε, πριν από μερικούς μήνες πήραν τον δρόμο για την Αμοργό και το μοναστήρι της Παναγίας...

Έντυπη

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΑΚΑΟΥΝΑΚΗ

Πηγή: kathimerini.gr